

Kozma Zsolt

Egyház és teológia

Az egyház Krisztus teste. A teológia Isten Igéjének szent tudománya. Aki ezt a két állítást tagadja, vagy a kettőt egymással szembeállítja, az mindkettő létét vonja kétségbe. De nem csak ezt kell kimondanunk, hanem azt is, hogy az egyház lelkiisége és a teológiai gondolkodás nem is választható el egymástól. Az egyháznak van egy *testi* létformája, úgy, ahogyan *testületekben* kormányozza önmagát, a teológiai gondolkodás *testet* ölt egy tanintézetben; azonban az egyház-kormányzat nem önmaga az egyház, hanem annak csak létkerete, az intézet nem önmaga a teológia, hanem csak képviseli azt. Kérdés, hogy az, amit az első mondatokban megfogalmaztunk, hogy ti. az egyházat és a teológiát nem szabad egymás ellen kijátszanunk, vonatkozik-e arra, amiről a következőkben lesz szó, az egyház-kormányzatra és a teológiai intézetre? Igen, analógiát meghúzhatunk, noha a kapcsolat nem olyan egzisztenciális, mint az előbbieket esetében. Nem szabad tagadnunk, hogy Isten anyaszentegyházának kormányzó testületekre, a teológiai tudománynak intézményes formára van szüksége, s azt sem szabad kétségbe vonnunk, hogy ez a kettő

„A theologiai tudomány és az egyház között fennálló viszony arra kötelezi a mindenkori theológiát és a mindenkori történeti egyházat, hogy a közöttük fennálló kontaktust ne gyöngítse egyik fél sem, hanem erősítse mind a két fél, hogy együttélésükből egység, az egységből új élethajtás és zsendülés támadjon. A theologiai tudománynak és a mindenkori történeti egyháznak kölcsönösen kell egymás felé nyújtaniuk jobbjait, hogy ugyanazon erőforrásból: az Isten élő kijelentéséből az élő Isten dicsőségét szolgáló munkájuk számára együtt merítsenek és együtt tápláltassanak.”

Tavaszy Sándor: *A theologiai tudomány az egyházban*. Az Út, 1928. 214.

egymásra van utalva. Összekapcsolja őket az *Ige*, mint közös forrás, a *szolgálat*, mint közös lényegi feladatuk és *Isten dicsőségének a visszatükrözése*, mint közös cél. Az egyház és a teológia csak közösségben létezhetnek, s ez a *κοινωνία* értelmében életkapcsolatot: részesedést és áramlást jelent. Az egyház felől nézve a teológia a karizmák letéteményese, és elvárja, hogy ezeket az egyház területén érvényesítse, a teológia felől nézve pedig az egyház az a lelki közeg, amelyben a karizmák helyet kapnak. Mert az egyház a történelemben és a helyi gyülekezetben találja meg létmódját, mert a teológia is hozzá van kötve az időhöz, mindkettő kísértése, hogy „földhözragadt” egyház és teológia legyen. Ezzel pedig elszakad az örökkévaló Igétől, aki mennyei, és Isten országát is csupán evilágivá teszi.

Kölcsönös felelősség

1. Tavaszgy Sándornak abból a sarkigazság értékű mondatából, hogy a teológia nem lehet az egyházon kívül, abból, hogy karizmáit az egyházon belül kell érvényesítenie, következik a *teológia Isten előtti felelőssége az egyház iránt*. De mert az egyház és a teológia elsősorban nem jogi, hanem teológiai fogalmak, s mint ilyeneket nem lehet egymástól elválasztani, ezért tulajdonképpen a teológiának az *egyház* iránti felelőssége az *önmaga* iránti felelősséget jelenti. *Isten* előtti felelőssége pedig kötelezi, hogy naponként a Szentírásba nézve lelkiismereti önvizsgálatot tartson. A teológia az egyház alá van rendelve, mert az egyház hívta létre a teológiát és nem fordítva, de mert az egyház testületei és tisztségviselői emberek, ezért nem teheti, hogy adott esetben ne szóljon, amint Péter és János is tette (ApCsel 4,20). Ilyen feltétellel kell a teológiának felismernie korlátait, szolgáló mivoltát és nem tetszeleghet sem karizmáiban, sem tudományos képzettségében.

De az utolsó mondat negációján túl, a teológiának tanítói, egyházvédői és kritikai megbízatása van, és ez főleg három feladatkört jelent: vigyázni kell az Isten Igéje szerinti *tanítás tisztaságára*, és arra, hogy a tanítás *valóságyszerű* legyen, örködni kell az *egyház belső egysége* fölött és védenie kell az egyházat a *külső hatalmasságok* visszaéléseivel szemben.

a. A teológia felelős Isten előtt, hogy *tanítói* hivatalát töltsse be az egyházban.

Pál Róm 12,6–7-ben a kegyelem szerinti ajándékok (*χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν*) között a hit szabálya szerinti írásmagyarázást (*προφητεία κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως*) és a tanítást (*διδασκαλία*) említi. A prófétai igehirdetés és a tanítás együtt jelentkezik a teológiában, és az intézetben főképpen a tanítói jelleg kerül előtérbe. A teológiának és a teológia hivatásos művelőinek ma éberem kell figyelniük a tévtanok felől jövő kísértésekre, „forrástisztítónak” kell lennie, meg kell szűrnie a beáramló vallási téveszméket. Nem lehet az utóbbi 50 év erdélyi teológiájától elvitatni azt az erényt, hogy még az egyházi gondolkozásba sem engedte be, az igehirdetésbe még kevésbé, a máshol divatos

„A theologia nem lehetséges az egyházon kívül és az egyház nem lehet el theologia nélkül. Az egyházon kívül álló theológiának nincs tárgya és anyaga, ezenkívül az ilyen theologia merőben céltalan és értelmetlen, tehát nem érdemli meg a theologia nevet.”

Tavaszgy Sándor: *Református Keresztyén Dogmatika*. 10.

„...azt is lehet mondani, hogy a theologia igehirdetés, helyesebben, a theologia igehirdetés azok számára, akik az Igét hirdetik. Ők azt mondják tovább, amit annak alapján kell mondaniok, amit nekik a theologia mondott. A theologia mint az Ige tudománya az igehirdetők tudománya. Ezzel közelebről is meghatároztuk azt a helyet, amelyet a theologia az egyházban elfoglal.”

László Dezső: *Az anyaszentegyház élete és szolgálata*. 52.

vallási szinkretizmust, vagy például a mitológiátlanítást, illetve újabban az ún. genitivusos (forradalmi, feminista, Isten halott stb.) teológiákat. Az Ige igazsága azonban mindig egy valós élethelyzetben érvényesült: Isten az idő, a hely és a nyelv meghatározottságában éppen az akkori, az ott élő, egy meghatározott nyelven beszélő néphez szólt. Ő mindkét szövetségben „korszerűen” beszélt gyermekeihez. Ezért a teológia felelős, hogy Istent az egyház számára éppen most, éppen itt és éppen magyarul szólaltassa meg. Ez az igény nem csak a prédikációs szolgálatra, hanem magára a teológiai tudományra nézve is fenn kell hogy álljon, tehát nem csak gyakorlati teológiai követelmény, hanem feladatot ad a bibliai és a rendszeres teológiának is. A teológia anélkül, hogy két elfogadott hitvallásunk szövegén változtatna, magyarázza vagy újraértelmezi azokat. Például: hogyan igaz az, hogy „a keresztséget nem szabad asszonyoknak vagy bábáknak kiszolgáltatni”? (II. Helvét Hitvallás. XX. 6.). Meg kell találni a hagyományörzés és a semper reformanda közötti utat, meg kell fogalmazni az örök igazságot és mai üzenetként le kell hozni a valóság talajára, s ebben nincs más kritérium, mint a Szentírás. Ha a teológia megalkuszik az örök igazsággal, Isten-idegenné válik, ha nem a ma emberéhez szól, akkor egyház- és világuidegen lesz.

b. A teológiának – együtt gondolkozva és együtt működve a központi egyházkormányzat testületeivel és tisztségviselőivel – feladata *örködni az egyház egysége fölött*. Figyelő tekintete elsősorban a gyülekezetek egysége felé fordul, hiszen Krisztus teste ott látható, s ha ez veszélyben van, elvi, azaz biblikus-hitvallásos állást foglal, hogy „Krisztus ne osztassék részekre”. (1Kor 1,13.) A teológiának mint intézetnek tudatában kell lennie, hogy helyzeténél fogva – hiszen mindkét kerület teológiája – munkálnia kell egyházunk két kerülete között az egységet. Ebben a

„...az egyháznak olyan intézményes formákat kell létrehoznia, amelyek a teológiai gondolkodás számára a legtágabb lehetőségeket biztosítják. A teológia az egyháznak nem fényűzése, nem megtúrt munkája, hanem legfontosabb belső szerve. Ezt a teológiának is tudomásul kell vennie, ő sem úzhat öncélú tudományos munkát, célja mindig adva van abban, hogy az Ige ítélete alatt tartja az egyházat.”

László Dezső: *Az anyaszentegyház élete és szolgálata*. 124.

teológiát nem vezethetik személyi, azaz személyeskedő szempontok, sem más érdekeltségek, sem a teológiai tudománytól idegen ideológiai meggyőződések, csupán a tárgyilagos igazságosság és a mindkét rész iránti kötelező testvéri szeretet. Ki kell mondanunk, hogy ha a két kerület közötti jelenlegi jó viszony megromlik, abban a teológia is elmarasztható lesz, vagy azért, mert elfogultan pártos volt, vagy azért, mert hallgatott. Egyházi életünknek egyik legösszetettebb és legellentmondásosabb kérdése a központi egyházkormányzat és a teológiai intézet közötti viszony. A történészek kimutathatják, hogy sajnos, ez nem valamilyen újkeletű animozitás, hanem múltbeli hagyomány. Azt kell tudatosítanunk, hogy ez nem csupán valamilyen peremkérdés, hanem az egyház egységének

a

kérdése. Ugyan

is, ha a teológiai intézet ellenséges viszonyban van a központi egyházkormányzattal, akkor nem csak magától az intézettől idegeníti el az egyházi testületeket, hanem eltávolítja magát a teológiát mint tudományt magától az egyháztól. Így a teológia mint intézet felelőssé válik az egyház iránt. (A kérdést itt csak a teológia felől állítottam be, a továbbiakban majd az egyház felelőségéről is szó lesz.)

c. A teológiának tudnia kell, hogy felelős azért, hogy a külső (ritkábban a belső) *hatalmasságok visszaéléseivel szemben* védje az egyházat. Erre nézve nem csak megbízása van, hanem eszközökkel is rendelkezik. Az, hogy a letűnt

„Az egyházi élet a theológiával való viszonyában követel és ad. Ha a követelés megszűnik, meghal az egyházi élet, ha megszűnik adni, meghal a theologia.”

Imre Lajos: *Mit követel az egyházi élet a theológiától és mit ad annak?* Református Szemle, 1936. 500.

rendszerben az egyházkormányzat miképpen szolgálta ki a politikai hatalmat, itt most csak annyiban kérdésünk, hogy ehhez a teológia lapító cinkostársként szegődött. A kérdés közegyházi, de elsősorban az egyházban élő teológiának kell tudnia, tudatnia, meghatároznia, hogy milyen elviséggel és milyen eszközökkel végzi ezt a szolgálatot. A „nekem adatott minden hatalom mennyen és földön” (Mt 28,18) és az „adjátok meg a császárnak, ami a császáré” (Mk 12,17) közötti különbséget elvileg is meg lehet tenni, de a teológia arra is hivatott, hogy az adott esetekben megmutassa a helyes egyházi cselekvést. Noha a kazuisztika csak nagyon ritkán segít, meglepő, hogy a Szentírásban több egyenesen kapcsolható helyzet van. Milyen sokszor lehetett volna lemásolni Dánielék istenhűségét Babilonban, Péternek és Jánosnak a szanhedrin előtti bizonyágtevését! A teológia az egyház tanácsadója akkor, amikor a keresztyén engedelmesség (Mindenki engedelmeskedjék a felsőbb hatalmasságoknak, Róm 13,1) és a keresztyén engedetlenség (Istennek kell inkább engedni, hogynem az embereknek, ApCsel 5,29) között meg kell húzni a határvonalat. Ha pedig az egyházkormányzat gyakorol olyan hatalmat, amelyet nem attól vett, akinek adatott minden hatalom, a teológiának prófétaivá kell válnia, ami bátorságot és őszinteséget jelent.

2. Abból, hogy az egyház nem lehet teológia nélkül, következik *az egyház Isten előtti felelőssége a teológia iránt*. Hogy ez tulajdonképpen az egyháznak önmaga iránti felelőségét jelenti, szépen kitetszik Imre Lajos megállapításából, miszerint az egyházi felelőségghordozástól mindkettőjük léte függ. Az egyház a teológiát *létrehozza-fenntartja, felügyeli és igénybe veszi*.

a. Lehet, hogy az ókorban és a korai középkorban az egyház azért *hozta létre és tartotta fenn* teológiáit, hogy ott papokat képezzen az istentiszteleti szolgálat végzésére, de ma már ez még a teológiai intézetre nézve is szegényes, vagy éppen elhibázott cél lenne. Az egyház nem csak azért hoz létre és tart fenn teológiát, hogy fiatalokat az egyházi szolgálatra oktasson, neveljen, hanem azért is, hogy a szent tudomány művelőitől Isten Igéje szerinti látást nyerjen. A teológia az egyház tudományos műhelye, laboratóriuma. Aldoz, de önmagáért teszi ezt. A teoló-

giának is éreznie kell az ebből következő felelősséget, amire László Dezső idézett mondatának a második fele utal. A „létrehozza” és „fenntartja” kifejezéseknek ma éles csengése van. Bethlen Gábor idejében, 1622-ben az erdélyi országgyűlés felállította a gyulafehérvári collegium academicumot, fejedelmi, ma úgy mondanók, hogy állami alapítólevéllel, azonban ez autonóm főiskola volt. Világos, hogy nem lehet a „fejedelmi” és az „állami” közé egyenlőségi jelet tenni; azért sem, mert azóta az egyház és az állam külön entitás lett, azért sem, mert a 17. századi Erdélyi Fejedelemség és a mai román állam másképpen viszonyul a teológiához, különösen, ha abban a tanítás magyar nyelven folyik. A jelenlegi körülmények között Erdélyben fenntartandó az a sajátos, azaz máshol alig, vagy egyáltalán nem tapasztalható helyzet, hogy a teológiai intézet teljesen egyházi fenntartással működik. Tudva tudjuk, hogy a gyülekezetek anyagi megterhelése ellenkezést szül sokak gondolkozásában és nem csak gondolkozásában, s ez részben indokolt, részben bizonyos tájékozatlanságnak tudható be. De a teológia, tanárain keresztül, nemegyszer kifejezte, hogy hálás azoknak az egyháztagnak, akik sokszor erejükön felül adakoznak. Szóljon ez a köszönet most az apostol szavait idézve: „Mert e tisztnek a szolgálata nem csak a szenteknek szükségét elégíti ki, hanem sok hálaadással bőséges Isten előtt, amennyiben e szolgáltatnak próbája által dicsőítik Istent a ti Krisztus evangéliumát valló engedelmességetekért, és a ti hozzájuk és mindenekhez való adakozó jószívűségtekért.” (2Kor 9,12–13)

b. Nem csak a fentiekért, hogy ti. az egyház áldozatot hoz a teológiáért, hanem mert annak „édesapja”, *felügyeleti joga és kötelessége* is van. (Metaforikusan szólva: ha a teológia az egyház alma matere, akkor az egyház a teológiának a providens patere.) Amikor erről beszélünk, rendszerint hivatkozni szoktunk a Kánonra, ez ugyanis az egyházkormányzat részéről felügyeletet ír elő, amelyet a zsinat (I. főrész 169d.), az egyházkerületi közgyűlés (I. főrész 139i.) és a püspök (I. főrész 127. Va) gyakorol. Többről, illetve ezeknek mélyebb tartalmáról van szó. A teológia nem tévedhetetlen: adott esetben veszélybe hozhatja a tan tisztaságát, akkor pedig az egyház a zsinaton keresztül figyelmezteti a teológiát, vagy éppen fegyelmileg jár el ellene. A teológia nem önellátó: az egyházkerületi közgyűlés gondoskodik az anyagi alapokról. Az intézetben mind a tanárok, mind a hallgatók részéről mulasztások és önköreiben megoldhatatlan nehézségek is adódhatnak: a püspök vizitációs joga és kötelessége, hogy ezekben intéz-

A segédlelkészek kibocsátásakor a rektor a következő intelmet mondja:

„Átvételek alkalmából fogadalmat teszték. Ezért ismét arra kérünk titeket, hogy a **teológus** nevet, amelyet itt e falak között öt esztendőn át viseltetek, soha le ne tegyék. Ez a név állandó kötelezettséget rótt rátok. Álljatok azért erősen és bátran Isten Igéjének bizonyossága mellett. Naponként tusakodjatok az Ige kérdései és meg nem szűnő feltételei előtt. Mert amely napon megszűntök **teológusnak** lenni, elvesztettétek a belső hivatást a lelkipásztori szolgálatra. Kérünk tehát titeket, hogy teológus-lélekkel járjatok a szolgálat útján.”

kedjük. Az egyház testületein és tisztségviselőin keresztül állandóan jelen van a teológiában, s ezt ki kell fejeznie úgy is, hogy a képesítő vizsgákon személyesen részt vesz. A felügyeleti jogot a teológiának el kell ismernie, ha az egyház ezt gyakorolja, engedelmeskednie kell, és csak ritka és határesetekben tanúsíthat kezesztyén engedetlenséget, akkor, ha az egyház megnevezett testületei vagy tisztségviselői tévednek.

c. Az egyháznak *igénybe kell vennie* a teológiát mint tudományt, azaz meg kell szólaltatnia mindazokat, akik a teológiát művelik. A semper reformanda azt jelenti, hogy a teológusok új felismerésre jutnak, s ezt közlik az egyházzal. A felismerés három forrásból származhat: Isten Igéjéből, a változó életből, amely új megfogalmazásokat igényel és az ökumenikus térségből. Ha nem hallgat a teológiára és ezeket nem veszi figyelembe, szektává, életidegenné és elszigeteltté válhat. A teológiai intézetnek őszinte vágya, hogy a tudományt ne csak azok műveljék, akik hivatalból erre kötelezettek, hanem mindenki, aki a tanítás karizmáját kapta, a kifejezés legtágabb értelmében, ahogyan Pálnál a „tanító a tanításban” (ὁ διδάσκων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ) kegyelmi ajándékként értendő. Senkinek sem szabad lebecsülnie az egytalentumosokat, legkevésbé az egyháznak, elsősorban azért, mert ő érti meg leginkább Jézus példázatát, de azért sem, mert kis egyházunknak minden szellemi egytalentumosra és minden egyes talentumra szüksége van, nem engedheti meg magának, hogy róluk és róla lemondjon.

Kissé sarkított megfogalmazásban azt mondhatjuk: *az egyházon kívüli teológia meddő, a teológia nélküli egyház szekta.*

Kísértéseink

Az egyházat mint Krisztus-testet, a teológiát mint szent tudományt főleg az egyházkormányzaton, illetve a teológiai intézeten keresztül érhetik kísértések. Ha ezeknek engednek, elvesztik önazonosságukat, többé nem azok, amiknek nevezik magukat, vagy egymást.

1. Az elsőt *belső szekularizációnak* nevezhetjük, joggal, még akkor is, ha a képtörés egy kissé zavar, ugyanis a szekularizáció az egyházi javaknak világi célokra való kisajátítása, illetve kivétele az egyházi, lelkészi hatáskörből. De sajnos, erről van, lehet szó.

Az *egyház* elveszti önlényegét, ha elfelejti, hogy azért van, hogy az evangéliumnak érvényt szerezzen; azért működik testületekben, azért választja tisztségviselőit és tisztviselőit, azért tartja fenn intézményeit, azért veszi igénybe az anyagiakat, hogy keretet biztosítson minden szolgálatának: az igehirdetésnek, a sákramentumok kiszolgáltatásának, a katekézisnek, a lelkigondozásnak, a diakóniának, az egyházfegyelemnek. Ezek nélkül adminisztrációs megszervezettsége zörgő csontváz. Mindenki tudja, hogy a szervezet (organizáció) az élő testért van (organizmus), egyházunk mégis a *túlszervezettség* veszélyének van kitéve. A változások után hasznos volt, hogy egyesek az egyházban tudtak előre gondolkozva régi szerkezeti formákat újra átgondolni, vagy éppenséggel újakat megálmodni.

De most, hogy túl vagyunk a sokat emlegetett átmeneti időszakon, be kell látnunk, hogy vannak olyan létesítményeink, amelyeket nem tudtunk megtölteni kellő tartalommal, s ezért ezekre mint keretekre nincs szükség.

A belső szekularizáció egyik legszomorúbb jele, hogy gondolkozásunk *el-anyagiagosodott*. A vad kapitalizmust erkölcsileg elítéljük, de szelídített formáját elfogadjuk; egyetértünk abban, hogy a piaccgazdaság törvényei idegenek az egyháztól, de a szolgálat motivációi nagyon sokszor csak anyagiak. Tudom, hogy nehéz kívülről, azaz tanári íróasztal mellől ehhez a kérdéshez hozzászólni, s azt is, hogy éppen az említett szolgálatok fenntartása érdekében milyen nagy szükség van okos és hű sáfárkodásra, s ez az anyagiakra is (!) vonatkozik. Azt sem állíthatom, hogy ezek az egyházidegen gyakorlatok már érvényesültek kormányzói és közigazgatási szinten, de hát itt csak kísértésekről beszélek, s ezekkel a sorokkal még csak megelőzni szeretném azt, hogy bűnökké váljanak.

A *teológia* belső szekularizációja elsősorban nem egyháztörténeti téma, hanem mai kérdés, amelynek két vetülete van. Először: A teológiának *tisztáznia kell kapcsolatát az ún. témaérintő tudományokkal*. Világos, hogy segítségül kell hívnia a filológia, a filozófia, a pedagógia, a pszichológia, a szociológia kutatásait, hisz a diktatúrában az egyik nyomorúságunk éppen az volt, hogy elszigetelődtünk, s ezáltal lemondtunk (lemondattak?) a világi tudományoknak olyan felismeréseiről, amelyek pedig a teológia, és ezzel a szolgálat hasznára váltak volna. Ezt a lemaradást a változások után nem szabad úgy bepótolni, hogy átveszünk minden módszert és eredményt, amit ezek a tudományágak kínálnak. A világi tudományok, már létüknél és nagyon csábító módszereiknél fogva is, udvarolnak a teológiának, s ha ennek nem tudunk ellenállni, megszűnünk teológia lenni, legfeljebb csak azt érhetjük el, hogy a világ kalapot emel előttünk. Nincs tudomásom arról, hogy valaki az egyházban tisztázta volna, hogy a teológiai tudományosságnak mik az ismérvei, hogy ti. mennyiben fogadhatja el a világi, érintő tudományok módszerét és mennyiben alkalmazza a sajátos teológiaiit. Kell tudnunk azt, hogy minden nem teológiai tudománynak megvan az a sajátos kritériumrendszere, amely különbözik minden más tudományágétól, és megvannak a tudományosságnak a közös feltételei. Ebből (is) következik a belső szekularizáció második kísértése, hogy *elvonttá válik és nem a szolgálatra néz*. A steril teológiával az egyháznak nincs mit kezdenie, akkor pedig indokolt (vagy még akkor sem indokolt, csupán érthető?), hogy nem veszi azt igénybe. Ezt a kérdést is ki kell mosni a gondolkozás tiszta vizében, mert a teológiának nem szabad parlagivá válnia és a tanítás nem korlátozódhat a technikai kiképzésre. Az említett ókori és koraközépkori lelkészképzés, amely csupán a szolgálat gyakorlatára nézett, ma már túlhaladott. Kicsi egyházunk és kicsi teológiánk nem engedhet meg magának, de nem is tudna felmutatni olyan tudós kutatócsapatot, mint amilyen például a németeknél működik. Nekik pénzük, idejük, embereik vannak, de mi hozzájuk képest szegények vagyunk. Ez kötelezi a teológiát, hogy a megvalósítható tudományosság és a szolgálati kényszerűség között megtalálja a sajátosan erdélyi lelkészképzés lehetőségeit. Ha az intézetben, vagy máshol valaki mégis meddő teológiát művelne,

meg kell hallgatnia az egyház(kormányzat) figyelmeztetését, hogy ez belső szekularizáció, és iránykiigazítást kell tennie az egyházi szolgálat felé.

2. Az egyházkormányzat tisztségviselői és tisztviselői, a teológiai tudomány hivatásosai eljuthatnak az önelégültségnek olyan fokára, amikor közel kerülnek a *felfuvalkodottság* kísértéséhez. Az ismeret felfuvalkodottá tesz (ἡ γυνῶσις φουσιῶι, 1Kor 8,1), s ebben a szövegösszefüggésben a gnózis nem a kijelentésen alapuló és az aktív keresztyén cselekvésre indító, hanem a fölényeskedő-terméketlen és öncélú ismeretre vonatkozik (lásd Varga Zs.: *Újszövetségi görög–magyar szótár*. 998.)

Megtörténhet (megtörtént?), hogy az egyház úgy érzi, a teológia nélkül is eredményeket tud elérni, s ezt nagyon sokszor olyan teljesítményekkel igazolja, amelyeket betonban, hektárokbán, kft-kben mér. Ha pedig mégis a lelkiekre néz, akkor úgy véli, hogy jogalkotásának, egyházkormányzatának elveit, liturgiáját stb. a teológia nélkül is meghatározhatja. Önteltségében becsületesen kimondja, vagy csak érzékelteti, hogy ehhez nincs szüksége teológiára.

A teológia is fel tud mutatni tudományos eredményeket, kaphat dicséretet a nem teológiai tudományoktól, de ha nem nyitja meg a tanítás csapját az egyház felé, ismerete gögössé teheti. Eljuthat oda, hogy az egyházra csak azért van szüksége, hogy anyagi alapjait biztosítsa. Ha ez megtörténik, megérdemli, hogy az egyház eltávolodjék tőle, vagy hogy Isten úgy tekintsen rá, mint ahogyan az ámosi prófécia szerint az élettől eltávolodott istentiszteletre tekintett (5,21–24).

Az 1Kor 8,1 idézetét folytatnunk kell: ... a szeretet pedig épít. A felfuvalkodott egyház és a felfuvalkodott teológia önmagára néz, a szeretettel építő egyház és teológia a másokra néz, a másokra nézően tekinti magát építőnek, azaz hasznosnak. A szeretettel vissza is lehet élni, mert ezzel éppen egyházi vagy teológiai gögöt lehet letakarni, akkor pedig ez már nem az a szeretet, amelyről később az apostol beszél, amely nem keresi a maga hasznát, hanem valami más. Az elismerést, népszerűséget, pozíciót kereső egyház és teológia elveszti egyházi, illetve teológiai tartalmát, a szeretettel építő viszont megtalálja önmagát.

3. Református egyházunk történelmének azok a legsötétebb szakaszai, amelyekben az egyház és teológia viszonyát megmértelyezte a *személyeskedés*. Nem szabad azt gondolnunk, hogy ez mint bűn csak az általunk személyesen belátható és tapasztalt időszakban rombolt. Múltunkból egészen torz eseteket lehet felmutatni, amikor teológiai tanárokból lett püspökök néztek rossz szemmel egykori kollegáikra, vagy amikor teológiai tanár került szembe olyan püspökkel, akit mint nem sokkal azelőtti társat el tudott fogadni.

Persze tudjuk, hogy mindkét oldalon esendő személyek vannak, akik nem mindig képviselik az egyházat, illetve a teológiát tárgyilagosan és „tárgyszerűen”. Az is biztos, hogy a személyektől nem szabad eltekinteni, mert Istennek tetszett, hogy éppen választott személyeken, mint emberi eszközökön keresztül tartsa meg és fenn mindkettőt. A Korinthusi első levélben – részben a másodikban is – Pál nem tekint el sem a saját személyétől, sem a korinthusiaktól, de sehol sem jön elő annyira kiírtan, mint itt, hogy az összetartó, alapmeghatározó személy Jézus

Krisztus. A pártoskodás akkor szűnik meg, ha a gyülekezet tagjai elfogadják, hogy csak egy fundamentum van, Jézus Krisztus (1–3. rész), az egymásraultaltság akkor tudatosul, a kiegészítés akkor történik meg, amikor felismerik, hogy mindenki az egy Krisztus-testnek a nélkülözhetetlen tagja (12. r.).

Beleszólhat?

A kérdőjel nem csak arra vonatkozik, hogy a válasz igen vagy nem, hanem arra is, hogy egyáltalán helyénvaló-e maga a kifejezés. Az eddigiekből kitetszik, hogy mind az egyház, mind a teológia az Ige meghatározottságában él, így a beleszólás a *saját* „belügyeibe való beleavatkozást” jelenti. A kérdés csak az, hogy a „nélkül” és a „kívül” miképpen vonatkozik az egyházkormányzat és a teológiai intézet kapcsolatára.

A 19. századi racionalizmusban és liberalizmusban a teológia versenyt akart futni a világi tudományokkal, ami önmagában véve hasznára volt a teológiának, de azt már szemére vethetjük, hogy ennek érdekében levált az egyházzól. Az egyház pedig a szolgálat számára használhatatlannak tartotta ezt a teológiát – teljes joggal. Ezt az eltávolodást azzal akarták megszüntetni, hogy létrehozták a gyakorlati teológiát, amely addig mint tudomány nem volt. Ez az úr észlelhető ma is azoknál a nyugati teológiáknál, amelyek önállósultak, betagozódtak valamelyik universitasba. Így aztán az is megtörténhet, hogy teológiai fakultáson meggyőződéses marxista ad elő. Nálunk viszont ez nem történt meg, a magyar, illetve erdélyi protestáns teológiák mindig egyházi teológiák voltak. Másik oldalról viszont a görögkeleti egyházban a teológiai intézetek teljesen beépültek az egyházi struktúrákba, így a beleszólás kérdésére onnan egy általunk használhatatlan választ kapunk.

A közelmúlt diktatúrájában a hatalom célja világos volt. Egyfelől el akarta szakítani a teológiát mint intézetet a gyülekezeti élettől (legációk megszorítások, még a tanárok számára is kötelező „delegáció”, mindenféle gyülekezeti gyakorlat tilalma stb.). Másfelől a saját ideológiája és a görögkeleti minta szerint központosított, ami gyakorlatilag nem azt jelentette, hogy a teológia az egyházi testületek alá van rendelve, hanem azt, hogy a püspök teljhatalommal beleszólhatott olyan kérdésekbe is, amelyekben illetéktelen volt.

A változások után az általános és témánkra nézve is érvényes „másképpen” sürgősségében valójában senki sem dolgozta ki a „miképpen másképpen?” elveit. Főleg ezért van az, hogy az idézett „nélkül” és „kívül” akkor izzik, amikor a véleménykülönbségek drótján üzenünk egymásnak.

Az egyház a teológiai intézettől függetlenül is lehet tanító, de a teológia szent tudományától sohasem távolodhat el. A teológiának kell hogy legyen autonómiája az egyházkormányzattal való viszonyában, de az egyházban benne kell maradnia.

A szabad/nem szabad határai *egyházjogilag* megszabottak, a beleszólás tisztázott. A mindenkire érvényes Kánon paragrafusai, az egyházi testületek belső

szabályzatai, illetve az intézet részéről az Alapszabályzat körvonalazza az illetékeséget. A Kánon már idézett paragrafusainak a teológiai intézet felé az egyház érvényt szerez az Intézeti Tanács (Szenátus) egyházi képviselői révén. A teológiai tanárok mint az egyházi testületek tagjai, érvényesítik a teológiának mint tudománynak a szempontjait és mint intézetnek az érdekeit. De mindannyian tudjuk, hogy az élet több mint a szabály, s a gyakorlat nem mindig fér bele a jogi keretbe.

Ha csak ebben a szférában gondolkozunk, még – úgymond – az ószövetségi keretek között vagyunk, ahol a szövetség fogalma elsősorban a jogi viszonyt jelöli, bár a בְּרִית több esetben is ennél több. Azonban az Újszövetség κοινωνία szava nem csak közösséget jelent, hanem részesedést, részestársi viszonyt is, amely dinamikusabb, mert benne van a tagok közötti áramlás. Ez pedig nem csak az egyházi vagy teológiai testületi gyűlésekre érvényes, hanem magánbeszélgetések alkalmaira is. A szabad/nem szabad között van egy „dialógus-sáv”, amelyet mindkét részből jobban ki kell használni. Nem arra gondolok, ami például üzletkötők között történni szokott, hogy ti. fehér asztalnál könnyebb dolgokat elintézni, mert a fehér asztal olyant is jelenthet, ami ellen tiltakoznunk kell. De arra igen, hogy a rendszeresített, tematikus megbeszélésekkel elő lehet készíteni a hivatalos tárgyalások témáit, arra, hogy a személy szerinti kölcsönös megismerés sok kétséget, gyanút, félretájékozottságot eloszlathat. Így a beleszólás nem lesz sem jog-, sem illemsértés.

Az egyházban nincs szükség arra, hogy a párbeszédnek valamilyen kódexet kidolgozzuk, hiszen ez maga a Szentírás; ha pedig az egyházkormányzat vagy a teológia képviselői nem ezt tartják irányadónak, keresztyénségük válik kérdésessé. Talán külön tanulmányt igényelne témánk szempontjából, de általában véve is, a szeretetnek és az igazságnak az együttélése. Egyelőre ennyi: a szeretet nem tarkargatja az igazságot, de nélküle nem szabad az igazságot kimondani és „átmondani” a másik fél felé.

„Mindenható Isten, add, hogy türelemmel várjuk meg, míg egyházad feltámad a halál sötétségéből. Add, hogy megelégedjünk a Te segítségeddel, még akkor is, ha azt testünk szerint túlságosan erőtelennek vélnék is – míg végül nyilvánvalóvá lesz, hogy várakozásunk nem volt hiábavaló.”

Kálvin János imádsága az egyház megújulásáért.